

NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10922

DI LETSTE KANOYIM

Zelig Kalmanovitch

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

היסטאָרישע יוגנט - ביבליאָטעק

ז. קאלמאַנאוויטש

די לעצטע קנאים

ארויסגענומען פון זיבעטן בוך פון
יוסיפוס פלאוויוס יודישע מלחמות.

כלל-פארלאג

כלל-פארלאג

בערלין 1922-תרפ"ב

KLAL-VERLAG / BERLIN / VERLÄNGERTE CHARLOTTENSTR. 1B

Copyright by Klaj-Verlag, Berlin, 1921

די לעצמע קנאים.

1.

דאס גאנצע לאנד יהודה איז געווען אונטערמעניג אונטער די רוימער. ביי די מורדים איז געבליבן נאר איין איינציגע פעסטונג, און קעגן איר איז ארויסגעטראָמן דער נייער פארוואלטער איבער יהודה, פלאַוויוס סילוואַ, מיט אלע זעלנער, וואס ער האט צונויפ-געקליבן פון דער סביבה ארום. די דאזיגע פעסטונג, וואס האט געהייסן מצדה¹, האבן געהאלטן באזעצט סיקאַריער², וואס בראש פון זיי איז געשטאנען אַן איינפלוסרייכער מאן מיטן נאָמען אלעזר³. די סיקאַריער האבן זיך געהאט פארשוואַרן קעגן אלעמען, וואס וועלן זיך אונטערגעבן די רוימער, און זיינען זיך באגאנגען מיט זיי אין אלע פרטים, ווי מיט פיינט, האבן אוועקגערויבט און אוועק-

¹ לייען: מאַסאַדאַ. זי איז געלעגן אין דרומית-מזרחית פון ארץ ישראל, נישט ווייט פונם ים המלח.

² דאָס וואָרט שטאַמט פון „סיקאַ“, דאָס באַטייט אין לאַטייניש אַ קורצער שווערד, אַ קינזשאַל. מיט אַזעלכע שווערדן, וואס מען האט זיי געקאנט גרינג באהאלטן אונטערן אויבערראַק, זיינען געווען באוואָפנט די קנאים פון די גרעסערע שמעט, אַשטייגער, פון ירושלים, בעת זיי פלעגן וועלן זיך אַפּרעכענען מיט זייערע פאליטישע קעגנער. זיי פלעגן זיך אריינמישן אין געדיכטן המון מענשן, אויסזוכן דאָרט זייער קרבן און שויפן. פאַרשטייט זיך, אז די דאָזיגע טעראַריסטן האָבן אָנגע-וואָרפן אַ מורא אויף די פרידליכע בירגער, און מיטן נאָמען „סיקאַריער“ האט מען גערופן בכלל אלע עקסטע קנאים, די הייסטע פרייהייטס-קעמפער, אויך אין תלמוד באגעגנט זיך דער נאָמען סיקאַיקן.

³ אלעזר בן יאיר, דאס איז אַ בארימטער קנאים-אַנפירער, וואס האט זיין ליבע צו פרייהייט געירשעט פון זיינע עלטערן. נאך זיין עלטער-זיידע יהודה איז געשטאנען בראש פון אַן אויפשטאנד קעגן די רוימער.

געשלעפט ביי זיי זייער אייגנס און אונטערנעצונדן זייערע הייזער. צווישן די דאזיגע יידן האבן זיי געטענעט, און צווישן די פרעמדע איז קיין שום חילוק ניטאָ. ווייל זיי האבן בוגד געווען קעגן דער פרייהייט, וואס מען קעמפט קעגן איר אזוי הייס, און האבן אָפן אויסגעקליבן די קנעכטשאפט פון די רוימער.

קעגן אלעזון און די סיקאַריע, וואס מיט אים, איז ארויס-געטראָטן דער רוימישער קאמאנדיר מיט זיין חיל. די גאנצע געגנט האט ער אונטערטעניג געמאכט אָהן גרויס מיה און האט אַוועק-געשמעלט אין די פאסיגע ערטער גארניזאָנען. די פעסטונג גופא האט ער ארומגערינגלט מיט אַ מויער, בכדי עס זאל פאר די באלעגערטע זיין שווער צו אנטלויפן, און האט צעשמעלט אויף איר וועכטערס. דערנאך האט ער אויסגעקליבן אַ לאַגער-פלאַץ, וואס זאל זיין באזונדערס פאַסיג צוליב דער באלעגערונג. — דאס איז געווען אין יענעם פונקט, וואו די פעלזן פון דער פעסטונג האבן זיך געגרעניצט מיטן בארג אין דער שכנות, הגם אין יענעם אָרט איז גראָד געווען שווער צו באקומען די נויטיגע לעבנס-מיטלען. וואָרום ניט בלויז עסנווארג האבן די געפאנגענע יידן, וואס זיינען געווארן באשטימט צוליב דעם, געמוזט פריינגען פון ווייט און מיט גרויסע שוועריגקייטן, נאר אפילו טרינק-וואסער האט מען געמוזט אריינפירן פון אנדערש וואו אין לאַגער, ווייל ניט ווייט פון דעם אָרט איז קיין קוואַל ניט געווען.

אז סילוואַ האט אויף אזא אופן געמאכט די נויטיגע חכנות, האט ער אָנגעהויבן די באלעגערונגס-ארבעטן, וואס האבן פארלאנגט די גרעסטע אויפמערקזאמקייט און אַגשטריינגונג מחמת דער שטארקייט פון דער פעסטונג. זי איז געבויט אויף אזא אופן.

אַ פעלזן-שטיין מיט ניט קיין קליינעם היקף און מיט אַ פא-דייטנדער הייך רינגלען ארום פֿון אלע זייטן טיפע גראַפנס, וואס מען קאָן זייער גרונט ניט דערזעהן און וואס ניט מענשן און ניט חיות קאָנען אַהין צוקומען. מער ניט אין צוויי ערטער לאָזט דער פעלז צו פון אונטן אַ צוגאנג, וואס איז אבער נאך אַלץ אַ שווערער. איינס פון די דאזיגע שטעגלאַך ציהט זיך פון ים המלח קיין מורח-

זייט, דאס צווייטע, וואס אויף דעם איז גרינגער צו גיין, — קיין מערב-זייט. דאס ערשטע רופט מען אָן, מחמת עס איז שמאָל און שטארק געדרייט, שלאָנגען-שמעגל, ווארום עס ברעכט זיך פוי די שפיץ, וואס שטארצן ארויס פונם שיפוע, קערט זיך אום אָפּטמאָלס צו זיך אליין און ציהט זיך ווידער אָפּיסל אין דער ליינג, אזוי אז עס קומט נאר פאמעליך צום ציל. בשעת מען גייט אויפן דאזיגן וועג, מוז מען זיך שטענדיג פעסט איינשפארן מיט איין פוס. וואָרום אויב מען גלישט זיך אויס, איז מען פארלאָרן אָהן רעטונג, ווארום פון ביידע זייטן זיינען געעפנט טיפע אָפּגרונטן, וואס זייער שרעקליכער אָנבליק קאָן מאכן דערציטערן אפילו דעם מומטנסטן מענשן.

אז מען האט ארויפגעשטייגט אויפן דאזיגן שמעגל אַ מהלך פון 30 סטאָדיעס¹, דעמאָלט האט מען פאר זיך דעם אויבערשטן טייל פֿעלד, וואס זעהט אבער ניט אויס שפיציג, נאר ער בילדעט פון אויבן אַ ברייטן פלאַך. דארט האט צוערשט יונתן כהן גדול² אויסגעבויט אַ פעסטונג, וואס ער האט אַ נאָמען געגעבן מצדה. שפעטער האט קיניג הורדוס זיך געגעבן אַ סך מיה זי צו האלטן אין אַ גומן שטאנד. ער האט ארומגערינגלט דעם גאנצן שפיץ בארג, וואס האלט זיבן סטאָדיעס אין היקף, מיט אַ מויער פון ווייסע קוואדער-שטיינער, וואס איז געווען צוועלף איילן די הייד און אַכט איילן די ברייט, און האט אויסגעבויט אויף איר 37 טורעמס צו 10 איילן די הייד; פון די דאזיגע טורעמס האט מען געקאָנט צוקומען צו די דירות, וואס זיינען געווען צוגעבויט צו דער אינע-ווייניגסטער זייט פון דער מויער פאר איר גאנצער ליינג. אבער דעם עצם שטח פונם שפיץ האט דער קיניג געלאזן פריי צום באַארבעטן, ווייל די ערד איז געווען באזונדערס פעט און האט אין איר פרוכפערקייט אריבערגעשטייגט די אַקער-ערד אין טאָל. און אזוי האבן די מענשן, וואס האבן געזוכט זיך צו ראטעווען אין

¹ איין סטאָדיע האלט ביי 150 מעטער.

² דער השמונאי.

פעסטונג, ניט באדארפט ליידן קיין נויט, אויב מען וואלט ניט צוגעפירט גענוג עסנווארג.

אויך א קיניגליכן פאלאץ האט ער אויסגעפויט ביים מערבדיגן צוגאנג אונטערהאלב פון מויער. דער דאזיגער פאלאץ האט געהאט זעהר הויכע און שמארקע מויערן, און אין די ווינקלען — פיר טורעמס צו 60 איילן די הייך. דער אינעווייניגסטער פויץ פון זיינע זאלן, גאלערייעס און בעדער איז געווען שיין און פראכטפול, די זיילן אומעטום פון איין שטיין, די ווענט און די דילן אומעטום אויס-געלעגט מיט מאַזאַאיק.

ווייטער האט ער געלאזט אויסהאקן אין פעלו אין אלע ערטער, וואו עס זיינען געווען דירות פאר מענשן, דאס הייסט אויפן: ביים פאלאץ און פארן מויער, א גרויסע צאל פרונטימער, בכדי צו פאר-שאפן דורך דעם פארן גארניזאָן אַן אַנזאַמלונג פון וואסער, וואס אַנדערש וואָלטן זיי עס באדארפט באקומען פון קרעניצעס.

פון פאלאץ האט געפירט צום שפיץ פעלו אַ וועג, אויסגע-האקט אין שטיין, וואס פון אויסווייניג האט מען אים ניט געקאָנט זעהן. אבער די וועגלאַך, וואס מען האט יאָ געזעהן, האט דער שונא אויך געקאָנט שווער אויסנצן: וואָרום אויפן מזרחדיגן קאָן מען ניט ארויף מהמת זיין אויבן געשילדערטער טבע, דעם מערבדיגן אבער האט דער קיניג אין שמאַלסטן אָרט געשיצט דורך אַ גרויסן טורעם, וואס איז אָפגעשטאנען פון דער עצם פעסטונג ניט ווינציגער, ווי אויף 1000 איילן, און וואס ניט מען האט אים געקאָנט אויס-מיידן און ניט אייננעמען מיט גרינגער מיה. אפילו פאר די פרידליכע באזוכער פון דער פעסטונג איז דורכדעם פארשוועריגט געוואָרן אריין און אַרויס צו גיין.

בבן, האָבן זיך אויף אזא אויפן פאראייניגט נאטור און קונסט, בכדי צו מאַכן די פעסטונג זיכער קעגן פיינמליכע אָנפאלן.

נאָך אַ גרעסערע באוואונדערונג האט געמוזט דערוועקן דער סכום לעפנס-מיטלען, וואס איז דארט געווען אָנגעקליבן, און דער לאנגער משך צייט, וואס זיי האבן זיך דארט געהאלטן. ווארום דארט איז געלעגן אָהן אַ שיעור תבואה, וואס האט געקאנט קלעקן

אויף יאָרן; דאס אייגענע איז אין דער פעסטונג געווען צוגעגרייט א סך וויין, בוימל, טיימלען און כלערליי פירות.

בשעת אלעזר מיט זיינע סיקאריער האבן דורך רמאות אייני-גענומען דעם אָרט, האט ער אַלצדינג געפונען נאך ניט פארדאָרבן און פריש, פונקט ווי מען וואַלט עס אָקאָרשט געהאט אריינגעלעגט, — הגם זינט מען האט אָפגעלעגט אָט די אלע זאכן, ביז דער צייט, ווען די רוימער האבן די פעסטונג איינגענומען, איז אַוועק כמעט אַ יאָרהונדערט. אבער אויך די רוימער האבן געפונען דעם רעשט פון די פירות אין אזא צושטאנד, אז מען האט זיי געקאנט פולקום עסן. פאר דער אמתער סיבה פון דער דאזיגער דויער-האפטיגקייט באדארף מען מסתמא רעכענען די טבע פון דער לופט, וואס מחמת דער הויכער לאַגע פון דער פעסטונג איז זי פריי פון אלע אומריינע אויסדעמפונגען, וואס קומען פאַר געהענטער צו דער ערד.

וויימער האט זיך דארט געפונען א סך געווער פון אלע מינים, וואס הורדום האט אָפגעלעגט, און וואס וואלט קלעקן פאר 10.000 מאן, און אויך אומפאַארבעטע אייזן, קופער און בליי.

אַז דער רוימישער קריגס-הויפטמאן האט, ווי עס איז שוין דערמאָנט, געהאט ארומגערינגלט דעם גאנצן פלאץ מיט א מויער פון אויסווייניג און געמאכט גענויע פאַרוואַרענישן, אז קיינער פונם גאַרניזאָן זאל ניט אַנטלויפן, האט ער געלאָזט אַנהויבן די פאַלע-גערונג, הגם ער האט געפונען נאָר איין איינציגן אָרט, וואס זאל פאַסן דערצו, מען זאל דארט קאַנען אויסבויען וואַלן.

הינטערן מורעם, וואס האט פאַהערשט דעם וועג, וואס פירט פון מערב-זייט צום פאַלאַץ און צום שפיץ פעלז, האט זיך געפונען א שטייניג בערגל פון אַ היפשער ברייט, וואס איז געווען גענוג ווייט ארויסגערוקט, נאר עס איז געלעגן מיט 300 איילן טיפער, איידער מצדה. דאס דאזיגע בערגל, וואס מען האט גערופן „דער ווייסער פעלז“, האט סילוואַ געלאזט אייננעמען און דערנאך האט ער געהייסן זיינע מענשן בריינגען ערד.

אין גיבן האט זיך מחמת דער פלייסיגער ארבעט פון א סך מענשן אויפגעהויבן א פעסטע דאמבע פון 100 איילן די הייד. אבער אויך דאס האט זיך נאך נישט אויסגעדוכט פעסט און הויך גענוג, בכדי צו דינען פאר א שטאנד-ארט פאר די מאשינעס¹. בכך האט מען אויסגעבויט פון אויבן נאך א הויך געביי פון שטיינער. חוץ דעם, האט מען נאך אויסגעבויט א טורעם פון 60 איילן די הייד, וואס איז געווען באשלאגן מיט אייזן און וואס פון זיין שפיץ האבן די רוימער מיט א סך סקארפיאנען און באליסטן² צוריק-געטריבן די פארטיידיגער פון די מויערן און זיי נישט געלאזט אפילו א קאפ ארויסשמעקן.

ווייטער האט סילווא געלאזט מאכן א גוואלדיגן שטורעם-באק³ און שטויסן מיט אים אהן אויפהער אויף דער מויער, און הגם מען האט זי נישט געקאנט כמעט צעשמערן, פונדעסטוועגן האט זיך אים פארט איינגעגעבן צו מאכן אין איר א לאך. נאך געשווינד האבן די סיקארער פון אינעווייניג אויסגעבויט נאך א מויער וואס קעגן איר האבן אפילו די מאשינעס גארנישט נישט געקאנט אויפטון. ווארום בכדי זי זאל זיין אין שטאנד דורך איר ווייכקייט אפצושוואכן די קראפט פון די שטויסן, האבן זיי זי אזוי געמאכט.

זיי האבן אויסגעלעגט גרויסע קלעצער מיט די עקן אין דער ליינג אזוי, אז צוויי שורות פון זיי האבן זיך געצויגן נעבן אנאנד אין אן אפשמאנד פון א מויער-ברייט. דעם מיטלסטן הלל צווישן ביידע שורות קלעצער האבן זיי אויסגעפילט מיט ערד. בכדי אבער די ערד זאל זיך נישט פונאנדערשיטן, אז מען וועט העכער מאכן דעם וואל, האבן זיי פארבונדן די קלעצער, וואס זיינען געלעגן אין דער ליינג, דורך אנדערע קלעצער, וואס זיי האבן איינגעפעסט מיט אין דער ברייט. זינט דעמאלט אן האבן די שטויסן

¹ אויף צו ברעכן די מויער.

² ווארף-מאשינעס, וואס ווארפן גרויסע שטיינער, קוילן און שפיזן.

³ באלעגערונגס-מאשינע, וואס באשטייט פון א לאנגען קלאץ, מיט אן איי-

זערענס שפיץ, וואס זעהט אויס ווי א קאפ מיט הערנער.

פון די מאַשינעס אויפגעהערט ווירקן אויף דער ווייכער מאַסע;
נאָך מער, דורך די קלעפּ איז דאס גאַנצע געבוי נאך פעסטער
געווארן.

אז סילוואַ האט דאס באַמערקט, האט ער אויסגעזעכט,
אז ניכער וועט ער קאנען צעשמערן דעם וואָל דורך פייער, און
האט געהייסן זיינע זעלנער שליידערן דערויף אַ סך ברענענדיגע
שטורקאַצן. און מאַקי האט זיך די מויער, וואס איז באַשאַטען
אין גרעסטן טייל פון האַלץ, גיך אָנגעצונדן און מחמת איר גרינגען
בוז איז זי פאלד געשטאנען אין העלן פלאַקער, אַרומגעכאַפט
ביזן גרונט.

אַבער ביים אָנהויב פון דער שרפה האט זיך אויפגעהויבן
אַ צפון-ווינט, וואס איז געווארן געפערליך פאַר די רוימער: ער
האט אוועקגעבלאָזן די פלאַמען פון דער פעסטונג און זיי געטריבן
זיי אין פנים אריין. כמעט האבן זיי זיך שוין מיאש געווען אין
נצחון, ווייל זיי האבן מורא געהאט, זייערע מאַשינעס זאלן ניט
ווערן פאַרברענט. אבער מיט אַמאָל האט דער ווינט זיך אומגע-
דרייט, אזוי ווי דורך א גור מן השמים, זיך אַ קער געטאַן קיין
דרום-זייט, און, בלאַזנדיג צוגלייך שטאַרקער, האט ער געטריבן
דעם פלאַם צוריק אויפן מויער, וואס האט שוין געברענט פון אויבן
ביז אונטן. איצט האבן די רוימער זיך אומגעקערט אין לאַגער
מיט אַ פרייליכן האַרצן, פעסט ביי דער דעה אויף מאַרגן צו מאַכן
דעם אָנפאַל. דערווייל האבן זיי געלאזט איבער נאַכט אַלץ היטן,
בכדי קיינער זאל ניט קאנען אַנטלויפן פון דער פעסטונג.

2.

נאָר וועגן אַנטלויפן האט אלעזר לחלוטין ניט געטראכט,
פונקט ווי ער וואלט דאס אויך קיין אנדערן ניט דערלויבט. פאַר-
קערט, וויבאַלד ער האט דערזעהן, אז די מויער איז צעשמערט
פון פייער, און עס איז ניטאָ קיין אנדער מיטל אויף זיך צו ראַטע-
ווען אדער פאַרטיידיגן, האט ער זיך פאַרגעשמעלט, ווי אזוי די
רוימער וועלן זיך באַגין מיט די פרויען און קינדער, ווען זיי וועלן

צו זיי אריינפאלן אין די הענט, און איז געקומען צום פאשלוס, אז אלע מחזן זיך אַנטון אַ מויט. אין היות ווי ביים איצטיגן מצב האָט ער דאס געהאלטן פאר דאס פעסטע, בכּן האט ער צונויפ- גערופן די שטאַרקמוטיגסטע צווישן זיינע חברים און האט געזוכט אויפצומנטערן זיי דערצו דורך אזא רעדע:

שוין לאַנג, מוטיגע חברים, זיינען מיר פעסט אין דער דעה, ניט צו זיין אונטערטעניג ניט די רוימער און ניט עמיצן אנדערן, חוץ גאָט אליין, ווייל ער איז דער אמתער און געזעצליכער האַר איבער די מענשן. איצט אבער איז געקומען דער אויגנבליק, וואס רופט אונז צו פאַקרעפטיגן דורך מעשים אונזער הויכן פאַשלוס. לאַמיה דעריבער, זיך ניט מאכן אליין מבוחה דורכדעם, וואס מיר, וואס פריהער האבן מיר ניט געקאָנט אריבערטראַגן אפילו אן אומגעפערליכע קנעכטשאַפט, וועלן איצט ארויפציהען אויף זיך מיטן גוטן ווילן אין איינעם מיט דער קנעכטשאַפט אויך די שרעק- ליכסטע יסורים, וואס וועלן אויף אונז קומען, ווען מיר וועלן אריין- פאַלן אין די הענט פון די רוימער. ווארום פונקט אזוי ווי מיר זיינען געווען די ערשטע, וואס זיינען אויפגעשטאנען קעגן זייער יאָד, זיינען מיר נאָך די לעצטע, מיט וועמען זיי האבן נאָך צו קעמפן. איך האַלט עס פאר אַ פאַזונדער גאַטס גענאָד, וואס ער האט אונז געגעבן דעם כח אומצוקומען מיט כבוד, ווי פרייע מענשן, וואס דאס איז ניט פאַשערט געווען אַנדערע מענשן, וואס זיינען פאוועלטיגט געוואָרן אומגעריכטערהייט.

מיר ווייסן דאָך פון פריהער, אז מאַרגן וועלן מיר אריינפאַלן אין שונאס האַנט; אבער דערווייל האבן מיר נאָך די ברירה אין איינעם מיט אונזערע ליבע צו שטאַרבן אַ בכבודן מויט. דאס קאָנען די שונאים ניט שמערן, ווי שטאַרק זיי זאלן ניט וועלן פאַקומען אונז לעבעדיגערהייט אין זייער האַנט. פון דער אַנדער זייט, זיינען מיר אויך ניט מער אין שטאַנד זיי מנצח צו זיין אין קאַמף. גלייך אין אָנהויב אפשר, בשעת אונזערע שטרעבונגען צו פרייהייט האבן פאַגענגט אזא גרויסן ווידערשטאַנד מצד אונזערע לאַנדסלייט און נאָך א גרעסערן מצד אונזערע פיינט, האבן מיר

פאדארפט פארשטיין, וואס איז גאָמס גזר דין, און איינזעהן, אז ער האט פאשטימט צום אונטערנאָנג דאס יידישע פאָלח, וואס איז אים אמאָל אזוי טייער געווען. ווארום אויב ער וואלט גע- בליבן לייטזעליג צו אונז, וואלט ער מסתמא ניט אזוי רוחיג צוגעקוקט, ווי עס זיינען אומגעקומען אזוי פיל מענשן, און וואלט ניט איבערגעגעבן זיין הייליגע שטאָט אין רשות פון פייער און צעשטערונג. און דאָ קאָנען מיר דען האָפן, אז אונז אליין צווישן גאנצן יידישן פאָלק וועט זיך איינגעבן צו בלייבן גאנץ און צו ראַטעווען אונזער פרייהייט, אזוי ווי מיר וואַלטן ניט האָבן גע- זינדיגט קעגן גאָט?...

איר זעהט דאך, ווי גאָט מאכט צו נישט אלע אונזערע האָפענונגען. ווארום וואס האט אונז גענוצט אויף זיך צו ראַטעווען דאס, וואס די דאזיגע פעסטונג איז ניט איינצונעמען? און צי דען האָט גאָט ביי אונז ניט אָפגענומען איטליכע האָפענונג זיך צו ראַטעווען, הגם מיר האָבן אָנגעגרייט א סך לעבנס-מיטלעך, א סך געווער און אלע איבעריגע זאָכן די הותר? ווארום דאס איז ניט געווען קיין צופאל-זאָך, וואס דאס פייער, וואס איז לכתחילה געווען געווענדט קעגן די פיינט, האט זיך דערנאָך אומגעקערט קעגן דער מויער, וואס מיר האבן אויסגעבויט, נאָר גאָמס צאָרן וועגן די פיל זינד, וואס מיר זיינען באַגאנגען קעגן אונזערע לאַנדס- לייט. אבער די שטראַף דערפאר לאַמיר ליידן ניט פון אונזערע דם-שנאים, פון די רוימער, נאָר פון גאָט דורך אונזער אייגענער האנט; וואָרום זיין שטראַף איז אַ גרינגערע. אומגעשענדט זאָלן שטארבן אונזערע פרויען, פריי פון שקלאַזון-קייטן — אונזערע קינדער! און נאָך דעם ווי זיי וועלן זיין טויט, וועלן מיר איינער דעם אנדערן טון דעם לעצטן חסד — דעמאָלט וועט דער אייביגער גרויסער שם, אז מיר האבן הויך געהאלטן די פרייהייט, פארבייטן אונז א בכבודיגע לויח.

פריהער אבער לאַמיר צעשטערן דורך פייער אונזערע טייערע זאָכן און די גאנצע פעסטונג. ווארום איך בין פאויכערט, אז די רוימער וועלן זיך ערגערן, ווען זיי וועלן ניט קאָנען כאָפן אונז

לעפעדיגערהייט און, הויך דעם, נאך אַנווערן דעם רויב. מער ניט דאס עסנוואַרג לאַמיר זיי לאַזן, בכדי עס זאל דינען נאך אונזער טויט פאר אַ ראיה. אז ניט דער הונגער האט אונז גובר געווען, נאָר אז מיר זיינען פון אַנהויב אָן, פונקט אזוי ווי איצט, געווען פעסט ביי זיך בעסער צו שטאַרפן איידער צו זיין קנעכט.¹

אזוי האט גערעדט אלעזר; אבער נאך ווייט ניט אלע די וואס זיינען געווען דערביי, זיינען געווען מוסכם מיט זיינע רייד. אמת טאַקע, עטליכע זיינען געווען גרייט מיטן גאַנצן האַרצן אויסצופירן זיין פאַרשלאָג. נאך מער, זיי האבן זיך ארויסגעוויזן כמעט ווי מלא שמחה, ווייל זיי האבן געהאלטן אזא טויט פאר א בכבודיגן. פאַרקערט, די וויכחאַרציגערע צווישן זיינע מענשן האט אַנגענומען אַ רחמנות אויף די פרויען און קינדער, און היות ווי אויך זיי איז געשטאַנען פאַר די אויגן דער זיכערער אונטערנאַנג, דעריבער האבן זיי איינער דעם אַנדערן אַנגעקוקט מיט טרערן אין די אויגן און האבן דורך דעם ארויסגעוויזן זייער אומצופרידנקייט מיט אלעזרס פלאַן. אז יענער האט פאמערקט זייער געפאַלענע שטימונג און האט געמוזט איינזעהן, אז זייער מוט האַלט ביים פאַלן מחמת יענער פאַרצווייפלטער עצה, איז אויף אים אַנגעפאלן אַ שרעק, טאַמער וועלן זיי דורך זייער קלאַנג און וויינען רירן אויך די יעניגע, וואס האבן אויסגעהערט זיינע ווערטער מיט א מוטיגן האַרצן. דעריבער האט ער ווייטער זיך גענומען אויפמוטרן זיי. זיין געשטאַלט האט זיך אויסגעגלייכט, און אַ פייערדיגע פאַגייסטערונג האט אים דורכגעדרונגען, און ער האט אַנגעהויבן א פאַגייסטערטע רעדע וועגן השארת הנפש¹. מיט אַ געהוי- בענער שטים, זיינע אויגן גלייך געווענדט צו די וויינענדיגע, האט ער אזוי געזאָגט:

„באמת, איך האב זיך שטאַרק גענאַרט, בשעת איך האב גערעכנט, אז איך פאשטיי דעם קאַמף פאר פרייהייט אין איינעם מיט מוטיגע מענער, וואס זיינען פעסט ביי זיך צו שטאַרפן, אויב

¹ דער גלויבן, אז דעם מענשנס נשמה לעבט אייביג נאכן טויט פון גוף.

זיי קאָנען ניט לעפן אין כבוד. צום באַדויערן אבער שטייט איר
 בנוגע צו גבורהשאפט און מוזט ניט העכער פאר איטליכן באַליבונג
 מענשן פון אַ גאנץ יאָר, וויבאַלד אז איר האט מורא פארן טויט
 אפילו דעמאָלט, בעת ער באַדאַרף אייך אויסלייזן פון די גרעסטע
 צרות, — אָנשטאַט צו קוקן אים גלייך אין די אויגן אָהן פחד און
 אָהן דעם, אז עמיצער זאל דארפן אייך אויפמונטערן דערצו.

וואָרום פון דער ערשטער רגע, זינט מיר זיינען געקומען צום
 באַוואוסטזיין, האט מען לויט אַן אלטער מסורה אונז געלערנט,
 און אונזערע זיידעס און עלטער-זיידעס האבן עס באַקרעפטיגט
 מיט זייערע מעשים און מחשבות, אז ניט דער טויט, נאָר דאס
 לעפן איז פאַרן מענשן אן אומגליק, וואָרום דער טויט גיט די
 נשמות די פרייהייט און עפנט פאר זיי דעם צוגאַנג צו יענעם
 ריינעם אָרט, וואס איז זייער היים און וואו קיין שום צרה וועט
 זיך מיט זיי מער ניט טרעפן. אבער כל זמן זיי זיינען נאָך צוגעבונדן
 צום שטאַרבליכן גוף און אָנגענומען פון זיינע פעלערן, קאָן מען
 זיי מיט אַן אמת באַצייכענען פאר טויט; וואָרום די פאַרבינדונג
 פונם געטליכן מיט דעם, וואס שטאַרבט אָפ, איז עפּים אומנאטיר-
 ליכס. אמת, די נשמה קאָן אויך אויפמון גרויסע זאַכן, בעת זי
 וואוינט נאָך אין גוף, דורך דעם, וואס זי מאכט אים פאר איר
 אייגענעם פילנדיגן געצייג, וואס זי באַוועגט אים אומגעזעהענערהייט
 און הויבט אים אויף איבער זיין שטאַרבליכער נאטור דורך גרויסע
 מעשים. אבער ערשט דעמאָלט, ווען זי מאכט זיך פריי פון דער
 דריקנדיגער שווערקייט, וואס ציהט זי צו דער ערד, און דערגרייכט
 צו איר אמתער היים, באַקומט זי אַ חלק אין דער יצירה און, ווי
 גאָט אליין, פירט זי אן אייביגן קיום, וואס דעם מענשנס אויג
 קאָן אים ניט זעהן. אודאי קאָן מען זי אויך ניט זעהן, כל זמן זי
 געפינט זיך אין גוף: אומגעזעהענערהייט קומט זי, און קיינער בא-
 מערקט זי ניט, פשעת זי גייט אוועק, און הגם זי גופא לויט איר
 טבע קאָן זיך ניט אומבייטן, פונדעסטוועגן ווערט זי די סבה פאר
 אלע שינויים אין גוף. וואָרום דאס, מיט וואס די נשמה פאַרבינדט
 זיך, דאס לעבט און אנטוויקלט זיך; אבער דאס, פון וואס די

נשמה שיידט זיך אָפּ, פאַרוועלקט און שטאַרפט אָפּ — אזוי גרויס
 זיינען די אוצרות פון אומשטאַרפליכקייט, וואס זיינען אין איר
 פּאָהאלטן. די דייטליכסטע ראיה דערצו, וואס דאָ איז געזאגט
 געווארן, קאָן פאר אייך זיין דער שלאָף, וואס דעמאָלט געניסן
 די נשמות די זיסטע רוח. אומגעשטערט דורכן גוף, צוריקגעצויגן
 אין זיך, פארקערן זיי מיט גאָט, וואס פון אים שטאַמען זיי, פליהען
 ארום אומעטום און זאגן פאראויס א סך זאַכן, וואס וועלן געשעהן.
 מ'זאָגט ווי אזוי קאָן מען מורא האבן פארן טויט, אויב מען האט
 ליב די רוח אין שלאָף? און צי דען וואלט ניט געווען א סימן
 פון נארישקייט, אויב עמיצער זאל שטרעבן צו ערדישער פרייהייט
 און פונדעסמוועגן זיך ניט פארגינגען די אייביגע פרייהייט? דעריבער
 האבן מיר באדארפט שוין אויפן סמך פון דער ערציהונג, וואס מיר
 האבן באקומען, באווייזן אנדערע א ביישפיל, ווי אזוי מען איז
 מקבל פארהיט דעם טויט.

נאָר אויב מיר האבן נאך נויטיג מוסטערן פון דער פרעמד,
 לאַמיר אַ קוק טון אויף די אינדער, וואס פארנעמען זיך מיט
 לערנען חכמה. די דאזיגע איידעלע מענער טראגן איבער דאס
 ערדישע לעבן בלויז מיט א ווידערווילן, ווי אַ שקלאַזון-דינסט,
 וואס די נאַטור האט אויף זיי ארויפגעלעגט, און פרייען זיך, אז
 די נשמה ווערט אויסגעלייזט פונם קערפערס קייטן: ניט מחמת
 דעם, וואס זיי דריקט אדער מאַטערט עפעס אַ ווייטאַג, נייערמ
 מחמת ביינקשאפט גאָכן אייביגן לעבן זאגן זיי אָן די אַנדערע,
 אז זיי זיינען מוכן ומזומן אזעקצוגיין פון דער וועלט. קיינער
 שטערט זיי ניט דערין, פאַרקערט, איטליכער האלט זיי פאר
 גליקליך און ניט זיי מיט שליחותן צו פאַרשטאַרבענע קרובים — אזוי
 פעסט און זיכער גלויבן זיי אין דער פאַראיינגונג פון די נשמות.
 נאך דעם ווי זיי האבן באקומען די שליחותן, ענטפערן זיי איבער
 זייער גוף דעם פייער, בכדי אָפּצושיידן די נשמה פון גוף אין
 מעגליכער ריינקייט, און שטאַרבן מיט לויב-געזאַנגען אויף די
 לעפּצן. זייערע ליבע אבער באַלייטן זיי צום טויט מיט אַ גרינגערן
 האַרצן, איידער אנדערע מענשן באַלייטן ארויס זייערע מיטפירגער

צו אַ ווייטער נסיעה; זיך גופא באוויינען זיי, יענע אבער האלטן זיי פאר גליקליך, ווייל זיי זיינען שוין אויפגענומען אין די רייהען פון די אומשטאַרפליכע. צי דען מוזן מיר זיך ניט שעמען, וואס מיר קאַנען זיך ניט דערהויבן צום איידעלן געדאַנק פון די אינדער, און אז דורך אונזער פחדנות זיינען מיר משנה די געזעצן פון אונזערע עלטערן, וואס פון וועגן זיי איז אונז מקנא די גאַנצע וועלט?

אַבער אויב פון שמענדיג אָן וואָלט מען אונז געלערנט פונקט דעם היפוך, דאס הייסט, אז דאס ערדישע לעבן איז דעם מענשנס העכסטע גוטס, און אז דער טויט איז אן אומגליק, פאַדערט פון אונז אונזער איצטיגער מצב, מיר זאלן אים אריבערטראָגן מיט אַ גוטן מוט, ווייל דאס פאַרלאנגען גאַטס רצון און די הכרחיות. וואָרום שוין לאנג האט גאַט דאס גוזר געווען, לויט ווי מיר דוכט' פנוגע צום גאַנצן יידישן פּאָלק: מיר מוזן אָנווערן דאס לעבן, ווייל ער וויל אונז מער ניט זיין לייטזעליג. אויף אייך גופא באדארפט איר ניט ארויפלייגן די שולד, און אויך ניט צורעכענען דאס פאר אַ פארינגסט פון די רוימער, וואס די מלחמה קעגן זיי האט אונז אריינגעוואָרפן אין פארדאַרפעניש. ווארום ניט דורך זייער קראפט איז דאס געשעהן, ניערט אַ העכערע מאכט האט דאס גוזר געווען, אז זיי קאַנען זיך באטראכטן פאר זיגער.

למשל, צי דען איז דאס געווען רוימיש געווער, וואס דורך דעם זיינען אומגעקומען די יידן אין קיסריה¹? גיין, זיי האבן לחלוטין ניט געטראַכט וועגן אַ מרידה, און אין דער צייט, ווען זיי האבן געהאלטן שבת, איז דער המון פון קיסריה אָנגעפאלן אויף זיי, האט זיי אויסגעקוילעט אין איינעם מיט זייערע ווייבער און קינדער, ניט באגעגנט אפילו דעם קלענסטן ווידערשטאַנד, און האט אפילו ניט געשראַקן זיך פאר די רוימער, וואס האבן דערקלערט פאר פיינט נאָר די אָפּטרייניגע, דאס הייסט, מענשן פון אונזער שניט.

¹ א האנו-שפאַט ביים מיטללענדישן ים. דארט איז געווען די רעזידענץ פונם רוימישן פארוואלטער איבער יהודה. אין אנהויב פון דער מלחמה איז דארט פארגעקומען א גרויסע שחיטה פון יידן.

נאָר מען וועט אָפּשלאָגן, אז די איינזואוינער פון קיסריה האבן שטענדיג געפירט מחלוקת מיט די יידן און אויסגענוצט אַ גינסטיגע געלעגנהייט, האבן זיי געשטילט נאָר אַן אלטע שנאה. נאָר וואס וועלן מיר זאגן וועגן די יידן פון סקיטאָפּאָליס¹? די גריכן צו-ליב האבן זיי אויפגעהויבן דעם שווערד קעגן אונז, אַנ-שטאַט אין איינעם מיט אונז, זייערע פּאָלקס-ברידער, צו קעמפן קעגן די רוימער. אבער וואס האבן זיי געהאט פון זייער גוט-גינציקייט און פריינטליכקייט בנוגע צו זייערע גריכישע מיטברוגער? אין איינעם מיט זייערע משפחות זיינען זיי אויסגעקוילעט געווארן אַהן רחמנות; דאס איז געווען דער דאנק פאר זייער הילף. דאס, וואס זיי האבן געוואלט אונז שטערן אַנצוטון די גריכן, דאס איז מיט זיי געשעהן, אזוי ווי דאס האט געמחט קומען אזוי.

נאָר עס וואלט מיך אוועקגעפירט צו ווייט, אויב איך וואלט געוואלט אלצדינג איבערגעבן בפרטיות: איר ווייסט דאך, אז עס איז ניטאָ קיין איין שטאַט אין סיריען, וואס זאל ניט האבן אומ-געבראכט אירע יידישע איינזואוינער, הגם יענע זיינען געווען א סך פרידליכער געשטימט קעגן אונז, איידער די רוימער. איך וויל נאָר פריינגען עטליכע ביישפילן. אזוי האבן די איינזואוינער פון דמשק, הגם זיי האבן ניט געקאנט אויסטראכטן אפילו א שאַטן פון אן אויסרייד, באפּלעקט זייער שטאַט דורך אַ שרעקליכער פלוט-פארגיסונג, דורך דעם, וואס זיי האבן אויסגעהרגעט 18000 יידן מיט זייערע ווייבער און קינדער. ווייטער זיינען אין עגיפטן פארפייניגט געווארן צום טויט אַהן א שיעור יידן — לויט ווי עס לאזט זיך הערן, 60000.

אודאי האבן יענע געפונען אַ טרויעריגן טויט אין פרעמדן לאַנד, ווייל זיי זיינען איבערגעגעבן געווארן אַהן שוין אין די הענט פון זייערע פיינט. אבער אויך די, וואס האבן אין זייער אייגענעם לאַנד געפירט מלחמה קעגן די רוימער, און וואס אומעטום האט מען געקאנט האַפּן, אז זיי וועלן האבן דעם נצחון, האבן אויך

¹ אדער בית-שאן — א שטאט אין צפון ארץ-ישראל, וואו דער רוב איינ-וואוינער זיינען געווען גריכן און סיריער.

דעם דאָזיגן נצחון ניט באַקומען. וואָפּן, מויערן, פעסטונגען, וואס זיינען ניט איינצונעמען, און אַ מומ, וואס האט אָהן פּחד זיך אַרויסגעשטעלט קעגן אלע סכּנות פּונם באַפּרוּיאונגס-קריג. — דאס אלץ האט באַשטאַרקט דאס פּאַלק אין זיין פּלאַן צו דערוועגן זיך אויף אַן אויפּשטאַנד. אַבער נאָך דעם ווי דאס האט געדויערט נאָר אַ קורצע צייט און האט אונז אַנגעפּילט מיט גוטע האַפּענונגען, האט עס זיך אַרויסגעוויזן שפּעטער בלוז ווי אַ סיבה פון נאָך אַ גרעסערן אומגליק. איין פעסטונג נאָך דער אַנדערער איז געווארן איינגענומען און איז אַריינגעפּאלן צום שונא אין די הענט, אזוי ווי זיי וואלטן בלוז צוליב דעם געווען אזוי אויסגעבויט, בכדי נאָך גלענצנדער צו מאַכן דעם נצחון פון די רוימער, און ניט צוליב העלפּן ראַטעווען זיך די יעניגע, וואס האבן זיי אויסגעבויט.

נאָר דאָ, וואס זיינען געפּאלן אין שלאַכט, האט מען געקאַנט נאָך האַלטן פאַר גליקליך, וואָרום זיי זיינען לכול הפּחות געשטאַרבן מיטן שווערד אין דער האַנט און האַבן נישט געפּעלשט אין דער פּרייהייט. אַבער ווער וועט ניט רחמנות האבן אויף יענע, וואס זיינען אַריינגעפּאלן אין רויכישער געפּאַנגענשאַפט? און ווער וואַלט ניט מיט פּרייד לאָזן זיך מוויסן, איידער אים וועט טרעפּן דער אייגענער גור-דין? פון די דאָזיגע אומגליקליכע זיינען אייניגע געשטאַרבן אויפן עשאַפּאַט, פאַרפּייניגט דורך פּייער און קלעפּ; אַנדערע ווידער, פון ווילדע חיות האַלב צעריסן, זיינען לעבעדיגערהייט איינגעהיט געוואָרן צוליב אַ צווייטן מאַלצייט פאַר די חיות רעות — צום שפּאַט און צום פאַרווילן פון זייערע פּייניגער. אַבער צום מיינסט זיינען צו באַקלאַנג יענע, וואָס לעבן נאָך און קאַנען ניט געפּינען דעם היים געוואונשענעם טויט.

און וואו איז איצט יענע גרויסע שטאַט, די הויפּטשטאַט פון דער יידישער אומה, וואס איז געווען באַפעסטיגט דורך אזוי פיל מויערן, געשיצט דורך אזוי פיל שלעסער און טורעכס, די שטאַט, וואס האט קוים געקאַנט איינהאַלטן די מאַסע קריגס-געצייג און געהאַט אין זיך אזוי פיל צענדליגער טויזנטער מענער, וואס האבן פאַר איר געקעמפט? וואו איז זי אהין געקומען, די

שמאָט, וואָס דער אויפערשמער האט זי אויסגעקליבן אין איר צו וואוינען? ביזן טיפסטן גרונט איז זי צעשמערט, און ווי אן איינ-ציגע מצבה פון איר איז געבליבן נאר דער לאַגער פון אירע פארוויסמער, וואָס שטייט נאך אויף אירע חורבות...

אויב עמיצער זאל א טראכט טון וועגן דעם, ווי קאן ער נאך וועלן קוקן אויפן ליכטיגן טאָג, אפילו אויב ווייטער וועט ער קאנען לעבן בשלום? און ווער איז דער שונא פון פאַטערלאַנד, דער ווייכהארציגער און פחדן, אז ער זאל זיך ניט מצער זיין דעריבער, וואָס ער דארף נאך לעבן ביז היינט? הלואי וואלמן מיר אלע געשמארבן, איידער מיר האבן דערזעהן, ווי די הייליגע שמאָט איז צעשמערט געווארן דורכן שונאָס האנט, און דער בית-המקדש אזוי פארברעכעריש פארוויסט!

אודאי זיינען מיר אויפגעהאלטן געווארן דורך דער איידעלער האַפענונג, אפשר וועלן מיר קאנען נאך ווען עס איז נקמה נעמען פונם שונא דערפאר; אבער איצט איז די דאזיגע האפענונג אויך אזעק, און מיר שטייען עלנט און פארלאזן פנים אל פנים מיט דער נויט. לאמיר ניט זאַמען צו שטאַרבן אין כבוד! לאמיר רחמנות האבן אויף זיך אליין, רחמנות אויף אונזערע ווייבער און קינדער, כל זמן מיר האבן נאך די פרייהייט צו טון אזא בארימהארציגקייט, ווארום צוליבן טויט זיינען מיר געבארן, און צוליב דעם טויט האבן מיר אויך אונזערע קינדער געהאט: אפילו די גליקליכסטע קאנען אים ניט אויסמיידן, אבער פייניגונג און שקלאוועריי און מוזן צוהען, ווי אזוי פרויען און מינדער ווערן אזעקגעשלעפט פונם שונא. — דאס זיינען ניט אזעלכע צרות, וואָס דער נאטור-הכרח האט זיי ארויפגעלעגט אויפן מענשן, ניערט אזעלכס טרעפט זיך מיט זיי מחמת זייער אייגענער פחדנות, ווייל זיי ווילן ניט שטארבן, איידער זיי דערלעפן דאס אליין, הגם זיי וואלטן דאס געקאַנט טון.

מיר, פארקערט, האבן מורד געווען קעגן די רוימער אין שטאַלצן פאַרטרויען אויף אונזער כוח און האבן נאך גאר ניט לאנג ניט געוואלט אויסהערן זייער פאדערונג זיך אונטערצוגעבן.

וועמען וועט דאס נישט קלאַר זיין, ווי שווער זייער נקמה וועט
אונז טרעפן, ווען זיי וועלן אונז אריינקריגן לעבעדיגערהייט אין
זייערע הענט? וויי וועט דעמאלט זיין צו די יונגע לייט, וואס
זייער קערפער-קראפט וועט מוזן אויסהאלטן גאָר אפולע עיניווייס!
וויי אויך צו די זקנים, וואס וועלן מחמת זייער טיפן עלטער נישט
קאנען מער אריבערטראגן די יסורים! דעמאלט וועט איינער זעהן,
ווי מען וועט זיין ווייב אוועקפירן צו פייניגונג, אן אנדערער וועט
הערן די שטים פון זיין קינד, ווי עס יאָמערט נאָך זיין פאָטער,
וואס ביי אים זיינען די הענט געבונדן!

נאר ניין — כל זמן די דאזיגע הענט זיינען נאך פריי און
קאנען האלטן דעם שווער, זאלן זיי אונז טון די גרעסטע גענאָד!
נישט פארשקלאזט דורך די פיינט לאַמיר שטאַרפן, ווי פרייע
מענער, אין איינעם מיט ווייבער און קינדער, לאַמיר זיך שוידן
פון לעבן. דאס באפעלן אונז די געזעצן, דאס בעטן ביי אונז
אונזערע ווייבער און קינדער. צו דער נויטווענדיגקייט צו טון דעם
דאזיגן שריט האט אונז געבראכט גאָט, און דעם היפוך דערפון
פאַרלאַנגען די רויבער; זיי האבן מורא, מאמער וועט איינער פון
אונז שטאַרפן, בעת די פעסטונג וועט פאלן, דעריבער לאַמיר זיך
איילן צו לאזן זיי אַנשטאַט דער געוואונשענער פרייד, וואס אונזער
געפאנגען-נעמונג האט באדארפט זיי פארשאפן, דאס שרעקליכסטע
פילד פון אונזערע טויטע קערפערס און פארוואנדערונג איבער
אונזער דרייסקייט!...

3.

אז ער האט נאך געוואלט ווייטער ריידן, האבן אלע אים
איבערגעריסן אין מיטן די רייד און אָנגעכאפט פון א ווילדן
אימפעט, האבן זיי זיך געשמופט צו טון און זיינען אוועקגעלאָפן,
אזוי ווי א פיזער רוח וואלט זיי געטריבן. איינער האט געזוכט
זיך צו פעדערן פארן אנדערן, און איטליכער האט גערעכנט זיך
ארויסצוווייזן פאר באזונדערס מוטיג און אנטשלאסן דורכדעם, וואס
ער וועט זיך געפינען נישט צווישן די לעצטע — אזא מין

דאָרשטיגער באַנער האַט זיי אַנגעכאַפּט אויסצוהאַרגענען זייערע ווייבער און קינדער און קעגנזייטיג זיך אליין.

אויך איז זייער היץ ניט אַפּגעקילט געוואָרן. בשעת זיי זיינען צוגעטראָגן צו דער אויספירונג, ווי מען האַט געקאַנט מיינען, נייערט זיי זיינען פאַרבליבן פעסט ביי די מחשבות, וואס אלעזרס רעדע האַט זיי געהאַט איינגעפליסט. אודאי זיינען זייערע געפילן צו קרובים און גוטע פריינט ניט געמינערט געוואָרן; אָבער דער פאַרשטאַנד, וואס האַט זיי געזאַגט, אז אויף אַזאָ אופן זאָרגן זיי צום בעסטן פאַר זייערע ליבע, האַט פאַקומען די אויבערהאַנט. אזוי האָבן זיי אויסגעפירט זייער החלטה. — אַרומגענומען זייערע פרויען מיט ליבשאַפּט, צוגעדריקט זייערע קינדער צום האַרצן און באַדעקט זייערע ליפּן מיט די לעצטע קושן. — אזוי ווי זיי וואַלטן זיך באַדינט מיט אַ פּרעמדער האַנט. זייער טרייסט האָבן זיי געפונען ביי דער דאָזיגער געצוואונגענער שחיטה אין דעם געדאַנק וועגן די פייניגונגען, וואס די זייעריגע וואַלטן פאַדאַרפּט אויסשטיין, אויב זיי וואַלטן אַריינגעפאַלן אין שונאַ'ס האַנט.

צולעצט האַט זיך קיין איינער ניט אַרויסגעוויזן פאַר צו שוואַך צוליב דער שרעקליכער אַרבעט, נאַר אלע האָבן כסדר אויסגע-קוילעט זייערע ליבע. ווי געשריען איבער דער שרעקליכער נויט, וואס מחמת איר האַט זיך די אומגליקליכע אויסגעדוכט פאַר דער קלענסטער צרה מיט דער אייגענער האַנט אויסצושעכטן זייערע ווייבער און קינדער!

ניט אין שטאַנד אַריבערצוטראָגן דעם ווייטאַג איבער דעם, וואס זיי האָבן אַפּגעטאַן, און מיט דעם געפיל, אז זיי וואַלטן באַנאַנגען אַן עולה קעגן די טויטע, אויב זיי וואַלטן זיי איבער-געלעבט כאַטש איין קליינע וויילע, האָבן זיי דערנאָך צוגויפּ-געשלעפּט אלץ דאַס טייערסטע אין איין הויפּן, אונטערגעצונדן עס און האָבן דערנאָך אויסגעקליבן צען פון זייערע חברים, וואס האָבן פאַדאַרפּט ווערן די מערדערס פון אלע איבעריגע. אַנדער-געלעגנט זיך נעבן זיין ווייב און זיינע קינדער און אויסגעשפּרייט זיינע אַרעמס איבער זיי, האַט אימליכער פון זיי אויסגעשטרעקט

זיין האלו אנטקעגן די צען, וואס האבן געמאכט דעם טרויעריגן דינסט.
קוים אבער האבן די לעצטע אָהן ציטערן און מורא
געהאט דערשטאכן אלע זייערע חברים מאן פאר מאן, האבן זיי
על פי גורל אנגענומען דעם באשלוס פנוגע צו זיך גופא: דער,
אויף וועמען עס איז געפאלן דער גורל, האט באדארפט אומ-
בריינגען די איבעריגע ניין און צולעצט אויך זיך גופא; וואָרום
אלע האבן דאך געהאט צו אַנאַנד דעם פעסטן צוטרוי, אז אימליכער
פון זיי וועט מיט גלייכער פרייד מוסכם זיין אויסצופירן דעם
באשלוס סיי זיי א מוער און סיי זיי א ליידנדיגער. אזוי האבן די
ניין זיך געלאזט טויטן דורכן שווערד.

דער איינער אבער, וואס איז דער לעצטער נאָך לעפן געבליבן,
האט נאָר באַקומט דעם הויפן פון די, וואָס זיינען געלעגן, צי איז
ביי דער גרויסער שחיטה אפשר איינער איבערגעבליבן, וואָס זאל
באַדאַרפן זיין הילף צום שמאַרפן, און אז ער האט געפונען, אז
זיי זיינען מאַקע אלע מיט אַן אמת טויט, האט ער אונטערגעלעגט
פייער אין פאַלאַך, דערנאָך האט ער זיך גופא געשטאָכן מיט אַ
קרעפטיגער האַנט און איז אַנידערגעפאַלן נעבן זיינע חברים אין
אוכגליק.

אזוי זיינען זיי געשמאַרפן אין דער איבערצייגונג, אז זיי האָבן
קיין נפש נישט איבערגעלאָזט, וואס האט געקאָנט אַריינפאַלן צו די
רוימער אין די הענט. נאָר איין באַיאָרנטע פרוי און אויך אלעזרס
אַ קרובה זיינען שטילערהייט אין איינעם מיט פינף קינדער אַרייני-
געקראָכן אין אַן אונטערערדישן גראָבן, אין דער צייט, ווען די
געדאַנקען פון די אַנדערע זיינען געווען אין גאַנצן פאַרנומען מיט
טויטן זייערע חברים.

די צאָל טויטע, אַריינגערעכנט ווייבער און קינדער, האט
באַטראָפן 960. די דאָזיגע שרעקליכע מעשה איז געשעהן 15 טעג
אין חודש ניסן.

אויף מאַרגן אין דער פריה האבן די רוימער, וואס האבן זיך
געריכט אויף אַ ווידערשטאַנד, זיך געמאַכט גרייט, פאַרבונדן זייער
וואַל און די מויער דורך פאַל-בריקן און זיינען אַריין אין דער

פעסטונג. אבער אז זיי האבן קיין איין פיינט ניט דערזעהן, נאָר
אומעמוס אָן אומהיימליכע פוסטקייט, אינעווייניג אין פאלאץ פייער
און בכלל האָבן זיי באַמערקט אַ טיפע שטילקייט. — האָבן זיי זיך
ניט געקאָנט אויסמעלן, וואָס דאָ איז געשעהן.

צולעצט, אז מען האט באַדאַרפט אָפשיסן די פּיילן, האָבן
זיי אויפגעהויבן זייער שלאַכט-רוף, בכדי דורך דעם אַרויסצורופן
דעם אדער יענעם פון די אַיינוואוינער. דאָס דאָזיגע געשריי האבן
דערהערט די פרויען און זיינען תיכף אַרויסגעקראָכן פון אונטער-
ערדישן גאַנג און האבן דערציילט די מעשה מיט אַלע פרטים;
באַזונדערס איינע פון די פרויען האט געוואוסט צו דערציילן אויפֿס
גענויסטע אַלצדינג, וואָס עס איז גערעדט און געטאָן געוואָרן. נאָר
די רוימער האבן ווינציג וואָס אויף איר געהערט, ווייל זיי האבן
ניט געגלויבט דער שרעקליכער מעשה. נייערט זיי האבן זיך גע-
מאַכט אַ וועג דורך די פלאַמען, געפרובט אַיינצולעשן די שרפה,
און זיינען אַריינגעדורנגען אין פאלאץ אַריין.

אבער אז זיי האָבן דאָ מיט אַן אמת דערזעהן די פּיל דער-
הרגעטע, האבן זיי זיך ניט געפרייט, ווי איבערן אונטערגאַנג פון
שונאים, נאָר זיי האבן באַוואונדערט דעם מוטיגן באַשלוס און די
פאַראַכטונג צום טויט פון אזוי פּיל מענשן, וואָס האבן אין דער
מעשה גענומען אַן אַנטייל.

היסטאָרישע יוגנט-ביבליאָטעק

ס'איז אַרויס פֿון דרוק:

ז. קאַלמאַנאַוויטש

די לעצטע טעג פֿון ירושלים

ב. דינאַבורג

אויפֿן שוועל פֿון מיטלאַלטער

פֿלל-פֿאַרלאַג

בערלין 1922-תרפ"ב

Klal-Druckerei
Berlin.